
STUDIA IURIS

JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYOK / JOURNAL OF LEGAL STUDIES

2025. II. ÉVFOLYAM 3. SZÁM

Károli Gáspár Református Egyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A folyóirat a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának a közleménye. A szerkesztőség célja, hogy fiatal kutatók számára színvonalas tanulmányaik megjelentetése céljából méltó fórumot biztosítson.

A folyóirat közlésre befogad tanulmányokat hazai és külföldi szerzőktől – magyar, angol és német nyelven. A tudományos tanulmányok mellett kritikus, önálló véleményeket is tartalmazó könyvismertetések és beszámolók is helyet kapnak a lapban.

A beérkezett tanulmányokat két bíráló lektorálja szakmailag. Az idegen nyelvű tanulmányokat anyanyelvi lektor is javítja, nyelvtani és stilisztikai szempontból.

A folyóirat online verziója szabadon letölthető (open access).

ALAPÍTÓ TAGOK

BODZÁSI BALÁZS, JAKAB ÉVA, TÓTH J. ZOLTÁN, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ

FŐSZERKESZTŐ

JAKAB ÉVA ÉS BODZÁSI BALÁZS

OLVASÓSZERKESZTŐ

GIOVANNINI MÁTÉ

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BOÓC ÁDÁM (KRE), FINKENAUER, THOMAS (TÜBINGEN), GAGLIARDI, LORENZO (MILANO),
JAKAB ANDRÁS DSc (SALZBURG), SZABÓ MARCEL (PPKE), MARTENS, SEBASTIAN (PASSAU),
THÜR, GERHARD (AKADÉMIKUS, BÉCS), PAPP TEKLA (NKE), TÓTH J. ZOLTÁN (KRE),
VERESS EMŐD DSc (KOLOZSVÁR)

Kiadó: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Székhely: 1042 Budapest, Viola utca 2-4

Felelős Kiadó: TÓTH J. ZOLTÁN

A tipográfia és a nyomdai előkészítés: CSERNÁK KRISZTINA (L'Harmattan) munkája

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt., felelős vezető: TOMCSÁNYI PÉTER

Honlap: <https://ajk.kre.hu/index.php/jdi-kezdolap.html>

E-mail: doktori.ajk@kre.hu

ISSN 3057-9058 (Print)

ISSN 3057-9392 (Online)

URL: KRE ÁJK - Studia Iuris

<https://ajk.kre.hu/index.php/kiadvanyok/studia-iuris.html>

A CIVIL SZERVEZETEK SEGÍTŐ TEVÉKENYSÉGE A HOSSZÚTARTAMÚ SZABADSÁGVESZTÉSBŐL SZABADULT FOGVATARTOTTAK ESETÉBEN

THE ASSISTANCE ACTIVITIES OF CIVIL ORGANIZATIONS IN THE CASE OF PRISONERS RELEASED FROM LONG-TERM IMPRISONMENT

BREZOVSZKI ANNA LUCA¹

ABSTRACT ■ In my qualitative empirical research, I examined how civil society organizations can help those who have been released from (or are currently serving) long-term prison sentences. The study describes the support activities of three civil society organizations that come into contact with hundreds of prisoners and released prisoners every year. I view the tasks performed by the organizations along the most important elements of reintegration, thereby pointing out the diversity and usefulness of the work done by civil society organizations, and their nature of serving our interests as a whole that transcends itself.

KEYWORDS: long-term imprisonment, reintegration, civil organizations

ABSZTRAKT ■ Kvalitatív empirikus kutatásomban azt vizsgáltam, hogy milyen módon és milyen eszközökkel tudják segíteni a civil szervezetek azokat, akik hosszú tartamú szabadságvesztésből szabadultak (vagy esetéenként azt töltik). A tanulmány három olyan civil szervezet támogató tevékenységi körének leírását tartalmazza, amelyek éves szinten is több száz fogvatartottal és szabadulttal kerülnek kapcsolatba. A szervezetek által ellátott feladatköröket a reintegráció legfontosabb elemei mentén láttatom, rámutatva ezzel a civilek által végzett munka sokszínűségére, hasznosságára, önmagán túlmutató társadalmi érdekeinket is szolgáló jellegére.

KULCSSZAVAK: hosszú tartamú szabadságvesztés, reintegráció, civil szervezetek

¹ Szociálpedagógus; okleveles kriminológus; PhD hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

Nem túlzás azt állítani, hogy 2017 nyara korszakváltást hozott a civil szervezetek és állami szervek kapcsolatát illetően, hisz utóbbiak részéről egy egyoldalú szerződés felmondási hullám söpört végig, amely érintette az Országos Rendőr-főkapitányságot és a vele kapcsolatban álló civileket, illetve a tanulmányom szempontjából fontos Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságot (a továbbiakban: BVOP) is. Az ügy kapcsán a Magyar Helsinki Bizottság által közzétett rövid BVOP indokolás értelmében, „a fogvatartottak jogainak érvényesülése a megállapodás hatályban tartása nélkül is biztosított”.²

Tény, hogy – a döntést valószínűleg nagymértékben megalapozó –, az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala alá tartozó OPCAT Nemzeti Megelőző Mechanizmus³ a Magyar Helsinki Bizottsághoz hasonló feladatkört lát el, ugyanakkor nem foglalja magában a fogvatartottak által igénybe vehető ingyenes jogsegélyszolgálatot, tehát jogvédő feladatköre jóval szűkebbre szabott, mint pl. a Helsinki Bizottságé. A hirtelen módosult helyzet és az ez által megváltozott kompetenciakör az Európai Parlamenthez is eljutott írásbeli választ igénylő kérdés formájában.⁴ Vera Jourová válaszában rögzítette, hogy a civil közösség minden demokratikus berendezkedésű társadalomnak fontos része.⁵ A szóban forgó tárgykörben változás a 2018-as Bizottsági válasz óta nem történt.

Az állami szervek korábbi gyakorlattal történő szakítása új kihívások elé állította azon professzionális segítőket, akik feladatkörüket a büntetés-végrehajtás (a továbbiakban: bv.) terepére szabták. Tanulmányomban az azóta eltelt idő tapasztalatait, a civil szervezetek jelenlegi tárgykörbeli vállalásait és lehetőségeit, valamint a fogvatartottakat illető reintegrációs tevékenységüket mutatom be.

1. AZ EMPIRIKUS KUTATÁS MÓDSZERTANA

A tanulmányom háttere jelentős, a tárgykört érintő kutatások dokumentumelemzésén és interjúk módszeren alapul. Dokumentumelemzésem kiterjedt a Nemzetközi Büntelmegelőzési Stratégiára (a továbbiakban: NBS), a bv. reintegrációs

² A Magyar Helsinki Bizottság tájékoztatása az állami szervek szerződésfelmondásáról, <https://helsinki.hu/allami-szervek-felmondtak-a-megallapodasaikat-a-helsinki-bizottsaggal/>.

³ OPCAT Nemzeti Megelőző Mechanizmus, <https://www.ajbh.hu/opcat>.

⁴ Európai Parlamenti kérdés a fogvatartottak jogainak érvényesülését segítő civil szervezet kitiltása kapcsán a magyar börtönökből, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2017-006861_HU.html.

⁵ Vera Jourová válasza a Bizottság nevében a fogvatartottak jogainak érvényesülését segítő civil szervezet kitiltása kapcsán a magyar börtönökből, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2017-006861-ASW_HU.html.

munkájának tanulmányozására,⁶ a Fogvatartottakat és Családjukat Képviselő Csoport (a továbbiakban: FECSKE) jelentéseire, továbbá a kutatásba bevont civil szervezetek által kiadott dokumentumokra és projektbeszámolókra.

Kvalitatív empirikus kutatásomat interjúk módszerrel⁷ végeztem. A Mécses Szeretetszolgálat tevékenységéről Dr. Tarján Gabriella, a szervezet elnöke számolt be, a Váltó-sáv Alapítvány munkásságáról Pósa Kornél szakmai vezető beszélt, míg a Hazavárunk Alapítvány munkájáról Kovács Éva szakmai megvalósító nyilatkozott. Az interjúrészeket a folyószövegben dőlt betűvel olvashatók.

Fontosnak gondolom rögzíteni, hogy a tanulmány címében jelzett hosszú tartamú büntetés alatt – a szakmai és tudományos körökben elfogadott – legalább tízéves szabadságvesztést értem.

2. A TÁRSADALMI ELLENŐRZÉS DIMENZIÓI

A nemzetközi szervezetek és a tudományos ellenőrzés mellett fontos szerepet tölt be a társadalmi ellenőrzés, illetve annak mechanizmusai is a szabadságvesztés végrehajtása feletti őrökös tekintetében.

Az, hogy a társadalomban igény mutatkozik arra, hogy az állam által ilyen módon gyakorolt erőszakot ellenőrizze – lévén ő ruházta rá a hatalmat, amivel megteheti – nem újkeletű jelenség, gyökerei a 17. századig nyúlnak vissza.⁸ A magyar börtönügyet vizsgálva pedig 1876-ban találkozunk először olyan felügyelő bizottsággal (ez volt a közigazgatási bizottság), amely társadalmi szerepvállalásnak tekinthető a büntetés végrehajtásban.⁹ Majd száz évvel később, 1975 nyarán került aláírásra a Helsinki Záróokmány, amely valós előzménye annak, amit ma civil kontrollként ismerünk, egyben a társadalmi ellenőrző mechanizmus kialakulásának első lépéseként tartható számon.¹⁰ Ezen mechanizmus hazai gyakorlatának zászlóvivője a Magyar Helsinki Bizottság volt, amely már évtizedekkel ezelőtt úgy írta körül tevékenységi körét, mint professzionális jogsegélyt nyújtó

⁶ CZENCZER ORSOLYA – SZTODOLA TIBOR: *A büntetés-végrehajtási reintegrációs munka jogi és biztonsági vonatkozásai*. Budapest, Dialóg Campus, 2019, 39.

⁷ PAMELA DAVIES – PETER FRANCIS – VICTOR JUPP: *Doing Criminological Research*. SAGE, 2011.

⁸ MIHÁLY ATTILA: A börtönök társadalmi felügyelete, avagy szükségünk van-e a nyilvánosságra? In: DEÁK FERENC – PALLO JÓZSEF (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet Dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Tudományos tanácsa, 2014, 128.

⁹ LŐRINCZ JÓZSEF: A büntetés-végrehajtás civil kontrollja. *Belügyi szemle*, 2002 (2–3), 173.

¹⁰ LUKÁCS KRISZTINA: *A szabadságvesztés végrehajtásának egyes független ellenőrzési formái*. Budapest, Patrocínium, 2021, 5–10.

szolgálat, melynek nem titkolt célja, hogy változást generáljon, ennek érdekében pedig a média közvetítését is felhasználva nyomást gyakoroljon a hatóságokra.¹¹

A szakirodalomban már-már szinonimaként élnek egymás mellett a társadalmi felügyelet, a társadalmi kontroll, a civil kontroll és a társadalmi ellenőrzés fogalmak, melyek egyben különálló kategóriák is, ám pontosításuk, tartalommal feltöltésük és értelmezésük jórészt még várat magára.¹² Tanulmányomban a civil segítség szóösszetételt használom, amely meglátásom szerint eltérő tartalommal bír, mint az előbbiek. Az általam vizsgált szervezetek a kontrollt a bv.-nek meghagyva csupán támogató funkciót látnak el a számukra megszabott (jogszabályi) keretek között, így bár a civil társadalomból érkeznek, jogvédő tevékenység hiányában nem töltenek be ellenőrző funkciót. Értelmezésem szerint a civil szférába tartozik minden olyan alapítvány, szervezet és egyház, amely tevékenységével hozzájárul a szabadságvesztésüket töltő és letöltött személyek sikeres reintegrációjához.

3. A TÁMOGATÁS – ŐRZÉS DILEMMÁJA

Egy korábbi kutatásomban már értekeztem a hosszú tartamú büntetésből szabadultak reintegrációs lehetőségei kapcsán arról, hogy mennyit jelenthet egy civil segítő, hogy mit adhat a fogvatartott számára egy, a bv.-s szakembergárdától független projektmegvalósító munkája és személye. Volt olyan megszólaltatott, aki az igen érzékletes „köldökszínór” hasonlattal élt, amikor kapcsolatáról kérdeztem civil segítőjével. A levelezőtárs egy korábban általa nem tapasztalt értékrendet képviselt, számára ismeretlen életvitelével példával szolgált. Türelemmel és érdeklődéssel fordult felé, elsősorban emberként és nem bűnelkövetőként tekintett rá. A kapcsolat táplálta és építette. MEZEY BARNA tárgykört illető meglátása abszolút kapcsolódik ehhez: *„A büntetés-végrehajtás rendszerének igenis szüksége van ezekre a civil szervezetekre, mert ezen impulzusok biztosítása által hatékonyabbá válik a rendszer működése, a fogvatartottak társadalomba való reintegrálásának elősegítése.”*¹³

Azóta dilemma a támogatás – őrzés együttes megvalósítása a bv. intézetekben amióta előtérbe kerültek a reintegrációs törekvések a szabadságvesztés büntetés alatt. 2013 óta hatályos Büntetés-végrehajtási törvényünkben (a továbbiakban: Bvtv.) már külsőségeiben is tapasztalható a reintegrációs célzat térnyerése, erre

¹¹ SZABÓ MÁTÉ: A katakombákból a professzionalizmus felé. A jogvédő civil szervezetek helyzete Magyarországon a rendszerváltás után. *Fundamentum*, 1997 (2), 125.

¹² MIHÁLY 2014, 130.

¹³ MIKLÓSI MÁRTA: A civil szervezetek szerepe és helye a büntetés-végrehajtásban konferencia. *Börtönügyi Szemle*, 2016 (2), 115.

jó példa, hogy az intézeti nevelők reintegrációs tisztekként szerepelnek a jogszabályban, amely előrevetíti a szakembergárda megújult szerepkörét. Ennek ellenére a gyakorlat továbbra is azt mutatja, hogy a büntetés-végrehajtás inkább büntetést végrehajtat, mintsem a társadalomba való visszailleszkedést segítené elő. Kutatások konklúziói azt támasztják alá, hogy a szakembergárda támogató tevékenységét nagyban gátolják nem csupán a bürokratikus terhek, de munkájukat támogató eszközeik hiányosságai is.¹⁴

Az NBS a bv. intézetek feladatát az alábbiakként szabja meg: *„A büntetés-végrehajtási szervezet elsődleges feladata a letartóztatás és a szabadságvesztés-büntetések végrehajtása. Annak érdekében, hogy a fogvatartottak bűnismétlési kockázata alacsony legyen, szükséges, hogy a fogvatartott oktatása, képességfejlesztése már az intézetekben megkezdődjön.”* Kétségtől fellelhető a reintegrációs törekvés, ám az is, hogy az intézmények feladata a fogvatartottak őrzése, az intézményi nyugalom megtartása, tehát pusztán felügyelet fogalmazódik meg alapvető elvárásként. Ezen felfogás értelmében az elítélt kötelessége és személyes érdeke a szabályok kérdés nélküli betartása, és nem korábbi tetteinek segítő szakemberekkel történő felülvizsgálata. Mindazonáltal az NBS szorgalmazza a minél több elítélltre kiterjedő munkáltatást, élteti az önfenntartó, öngondoskodó börtön eszményképét, és beavatkozási területként jelöli meg az elítélteket illető munkaerőpiaci és társadalmi reintegráció segítését, azonban ezekhez – főleg a hosszú tartamú szabadságvesztésüket töltőket illetően – kevéssé rendel konkrét eszközöket.

Ennek fényében úgy tűnik, hogy bár a jogszabályi keretek alapvetően adottak a fogvatartottak reintegrációját segítő programok számára, sokkal inkább az emberi faktor az, amely a megvalósítás és a minőség kérdésében döntő.

4. EMPIRIKUS KUTATÁS

Tanulmányom terjedelmi korlátai okán az általam vizsgált három civil szervezet egy-egy, tárgyköröm kapcsán legfontosabb szolgáltatását, projektjét fogom bővebben bemutatni, amellet, hogy természetesen további tevékenységi köreik kapcsán is rögzítem a legfontosabbakat.

¹⁴ PISTYÚR ANETT: A társadalmi visszaillesztés problémái. *Magyar Rendészet*, 2018 (3), 117.

4.1. Az emberi kapcsolatok gyógyító ereje – A Mécses Szeretetszolgálat

A vallás, az egyházak segítő tevékenységének börtönfalakon belüli tárgyalása külön tanulmányt érdemelne, a Mécses Szeretetszolgálat munkássága okán mégis kihagyhatatlan szólni róla. A hitélet, ezzel kapcsolatban a Börtönlelkészeti Szolgálat jelentőségét jól szemlélteti, hogy a hazai büntetés-végrehajtás szakmai folyóirata a Börtönügyi Szemle időről időre beszámol a börtönpasztoráció eredményeiről és potenciáljáról.¹⁵ Tény, hogy a gyakorlatban, a büntetés-végrehajtás mindennapjaiban a vallás köré szerveződő lehetőségek és programok rengeteg embert képesek megszólítani és elérni.

A Mécses által nyújtott programok magas színvonalát többek között az is példázza, hogy 2023-ban az Év Önkéntes Programjának választották a Szeretetszolgálatot.¹⁶

Működésük és tevékenységük célja az alábbiakként foglalható össze: *„Missziónk a fogvatartottak társadalomba való beilleszkedésének segítése keresztény szemlélettel, de az érintettek vallási hovatartozásától függetlenül. Hiszünk abban, hogy a változás kulcsa az emberi kapcsolatokban rejlik, amely kapcsolatok gyógyító erővel bírnak.”* Tarján Gabriella emellett kiemelte, hogy jelenlegi legfontosabb tevékenységük anonim levelezőszolgálatuk, melyben a külső kapcsolat nélküli, magukra maradt fogvatartottak felé fordulnak.

Érdemes hozzátenni, hogy a BVOP anno a Mécses szerződését is felmondta (az okokról nem kaptak tájékoztatást), amely Tarján elmondása alapján nagy törést jelentett a munkájukban: *„Sok helyről hallom és gondolom, hogy közrejátszott a civilek felkészületlensége, a naivitásuk. Ezért a mi célkitűzésünk, hogy jószándékú, de amatőr segítség helyett professzionális segítségnyújtást adjunk olyan önkéntesekkel, akik tisztában vannak a bv. szabályaival és ezeket maximálisan betartják.”*

A kézirat lezárásának pillanatában 89 fogvatartott várt bemutatkozó levélre, miközben körülbelül 160 fő már megtalálta levelezőtársát. A Szeretetszolgálat életében eddig egy 23 évig fennmaradt levelezőkapcsolat tartja a rekordot, de a 10 éven is túlmutató levelezés is kimondottan gyakori, amikor a civil személy voltaképp szinte egész büntetése alatt a fogvatartott mellett van. *„(...) célunk és feladatunk, egyben felelősségünk a fogvatartottakat illetően nem a problémák megoldása, hanem hogy mellettük legyünk, egyéni odafordulást tapasztaljanak részünkről, hogy motiváljuk őket, hogy példát mutassunk számukra a szabadulás utáni élet tekintetében. Tudatosítjuk bennük, hogy fontosak a számunkra, (...) de nem oldjuk meg helyettük a*

¹⁵ KOVÁCS MIHÁLY: A börtönlelkészek szerepe a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának tevékenységében. *Börtönügyi Szemle*, 2021 (2), 17.

¹⁶ A Mécses Szeretetszolgálat weboldala, <https://mecses.vaciegyszeghazmegye.hu/php/?p=sajto>.

problémáikat.” A professzionális segítségnyújtást szolgálja, hogy a levelező szolgáltatásba jelentkező civileket mentor és egy hosszabb felkészítési folyamat segíti abban, hogy felmérjék saját igényeiket és korlátaikat, illetve, hogy megbizonyosodjanak arról, hogy ez a típusú segítség valóban nekik való és hosszú távon is elég motiváltak lesznek a folytatásra. (Érdemes hozzátenni, hogy a jelentkező fogvatartottak esetén is van egy tájékoztató folyamat, amikor a szervezet többek között nyomatékosítja, hogy levelező szolgáltatásuk nem társkereső célzatú.) A Mécses tapasztalatai szerint nagy veszteség egy fogvatartott számára, amikor levelezőtársa valamilyen oknál fogva nem kíván többet írni neki. Az egyébként is sokszor kapcsolatok nélküli, zárt világban élő személyben azt az érzést keltheti, hogy ismét magára maradt, hogy ebben a kapcsolatban sem tudott helyt állni. Tarján elmondása szerint sok fogvatartott számára a levelezés jelenti az egyetlen kinti, civil kapcsolatot, sokak életének fénypontjai azok a napok amikor levél érkezik: *„(...) a fogvatartottak Maslow piramisának¹⁷ csúcán a kapcsolattartás van. Akit elzárnak a világtól, annak az emberi kapcsolatok, különösen a külvilággal való kapcsolatok értéke felerősödik.*” – fogalmaz.

Az interjú rámutatott arra, ahol az együttműködés a bv. és a civilek között (már csak a bv. szakembergárdája terheinek csökkentése végett is) abszolút indokolható: *„Úgy gondolom, hogy minden segítség elkel. (...) törődést a bv. szakembergárdája részéről nem is lehet ennyi embernek biztosítani, nemcsak a humán erőforrás és az idő szűkössége okán, hanem mert az ilyen egyéni szintre lebontott lelki, érzelmi területet érintő figyelem, foglalkozás speciális jellege miatt nem is képezheti feladatát az intézet munkatársainak.”*

Bár a sikertörténetek nem mindennaposak, mégis sok pozitív irányt vett élettörténettel találkozunk a Mécses munkatársai: *„Számomra a reintegráció csúcsa, amikor jártunk takarítani egy időseket befogadó otthonba, és eljött hozzánk egy szabadult, akinek csak jóvátételi munkát írtak elő szociális területen, vagyis akkor és ott csak azért segített, hogy meglegyen a papírja, azóta viszont a mai napig tovább segíti az ottani munkát. Közöttünk van, együtt töltünk el minőségi időt az idősekkel. Eleinte egyébként úgy járt, hogy hajléktalan volt, és az utcára ment vissza. Nem volt állása, nem volt lakása, de ott volt velünk a közösségben, és együtt dolgoztunk.”* – emlékszik vissza a szervezet elnöke.

A reintegráció sikerességének egyik alapeleme Tarján szerint az építő jellegű emberi kapcsolatok megléte a szabadulás után. Számos kutatás rámutatott már,¹⁸ hogy a szeretetközösségek jelenléte a (volt) fogvatartott életében erős protektív

¹⁷ BOLYKY ORSOLYA – SÁRIK ESZTER: Visszaesés vagy talpon maradás? *Börtönügyi Szemle*, 2021 (1), 17.

¹⁸ Lásd pl. TRAVIS J. MEYERS – KEVIN A. WRIGHT – JACOB TN. YOUNG – MELINDA TASCA: Social support from outside the walls: Examining the role of relationship dynamics among inmates and visitors. *Journal of Criminal Justice*, 2017 (4), 57–67.

faktor,¹⁹ mely aktívan hat az újabb bűnelkövetés ellen, lévén az ilyen típusú szociális hálóval, vagy jobban mondva társadalmi tőkével sok esetben nemcsak a segítő személyek, de a lakhatás és akár munkalehetőség is együtt jár.

„A legfontosabb, hogy legyen kiért jó útra térni. A legnagyobb probléma, hogy nagyon sok embernek (főleg hosszútartamúaknak) a börtönben megszakadnak az építő kapcsolatai. Ebben is próbálunk segíteni a levelezéssel. Egyszer az egyik szabadult úgy fogalmazott, hogy ha nem ismerte volna meg a Mécses önkénteseit, akkor soha eszébe sem jut, hogy megpróbálkozzon a tisztességes élettel.” A Mécses fontos célkitűzése, hogy a levelezőkapcsolatokra közösséget építve kvázi Mécses-családként funkcionáljon azon személyek számára, akik a szabadulás után is igényt tartanak a segítségükre.

4.2. A Félutasház program ötletgazdái – A Váltó-sáv Alapítvány

A Váltó-sáv Alapítvány megkerülhetetlen bv-s körökben, hiszen szerteágazó tevékenységük többek között lefedi a fogvatartottaknak kínált minőségi időtöltési lehetőségeket, a társadalom érzékenyítését, a szakemberek továbbképzését, a bűnmegelőzést és a reintegráció segítségét is.²⁰ Az Alapítvány a Covid időszakban mindössze két hónap alatt átállt az online oktatásra a szakemberek (tovább) képzését illetően, de a személyesség hiánya a fogvatartottaknak szóló kézműves foglalkozások kivitelezését sem akadályozta. Abban a terhelt időszakban, amikor egyedül a bizonytalanság volt biztos, a Váltó-sáv programjai sokak számára jelentettek kapaszkodót.

Az Alapítvány többek között Félutas Lakás Komplex Reintegrációs programjáról ismert, melyet a Belügyminisztérium is támogat, de a megvalósítás tekintetében a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács is együttműködő partner. A programra folyamatos az érdeklődés a fogvatartottak részéről, Pósa Kornél arról számolt be, hogy átlagosan napi 10-12 megkeresést kapnak ez ügyben. Sok közöttük a hosszútartamú büntetésből szabadulni készülő, szinte tankönyvekbe illő példa, hogy a szűk támogató közeget alkotó személyek az évek során elhunytak, így nincs hová menni, kihez fordulni a szabadulás után. De persze arra is volt már precedens, amikor a mélyszegénységben élő családtagok a lakhatáson kívül minden másban támogatónak bizonyultak. Ilyen esetekben jöhet szóba a Félutas program.

Komoly az előszűrés azt illetően, hogy ki kerülhet be a programba, hiszen állandó jelleggel csupán négy főnek tudnak lakhatást biztosítani az Alapítvány által finanszírozott bérleményben. hat hónapra írják alá a megállapodást a klienssel, de

¹⁹ BORBÍRÓ ANDREA: Bűnmegelőzés. In: BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 840.

²⁰ A Váltó-sáv Alapítvány hivatalos weboldala, <https://www.valtosav.hu/magunkrol.html>.

ez az idő hosszabbítható, vagy akár – amennyiben az ügyfél úgy érzi, hogy már képes a saját lábán megállni – le is rövidíthető. A kapacitás véges, de a támogatást soha nem utasítják el csupán emiatt vagy, mert a program iránt érdeklődő csak évek múlva szabadul. *„Ilyen esetekben igyekszünk alternatívákat keresni, előállni B és C tervvel.”* – mondja Pósa.

„A Félutas reintegrációs program nagyon összetett és az elemek közül csak egy a lakhatási segítség nyújtása. A programban való részvétel fontos kritériuma, hogy a szabadult munkába álljon, a munkának pedig bejelentett, szerződéses munkaviszonynak kell lennie (...). A Félutasház lakhatást jelentő részegysége nem olyan, mint egy hajléktalanszálló, ahol a szállásért cserébe effektíve semmit sem kell az egyénnek tennie.” – magyarázza a szakmai vezető. Minden esetben személyre szabottan listázzák, hogy az adott érdeklődő milyen erőforrásokhoz jutna a programmal. A munkába állás elvárás, melyet számos programelem igyekszik mielőbb a mindennapok részévé tenni. Jó példa erre a kommunikációs vagy stresszkezelő tréning, a kompetenciafejlesztő programokon való aktív részvétel, illetve heti legalább egy segítő beszélgetésen is meg kell jelennie annak, aki bekerül a programba.

Az alapítvány szakmai vezetője úgy látja, hogy az utóbbi két évtizedben alaposan megváltozott az őket megkereső klientúra. Egyre gyakoribb a gyermekotthonos múlt után következő fiatalkorúak intézete, mint főbb állomás a segítségkérő életében, melyből szinte egyenes az út a felnőttek büntetés-végrehajtásának világába. Nem ritka egy mai középkorú kliens esetén, hogy élete nagy részét valamilyen zárt intézetben töltötte. Pósa meglátása szerint pedig ilyen esetekben nem a reintegráció, hanem csupán az alapvető integráció lehet a cél.

„Azok kerülnek hozzánk, akikkel már senki nem tud, vagy nem akar foglalkozni. Ők már nem HHH-s személyek, hanem HHHH-sok, extrán hátrányosak. Esetükben mindent fel kell építeni, ami rettentően időigényes és nehéz szakmai feladat, ráadásul az sem biztos, hogy csak a Félutasház és annak programjai elegendő segítséget nyújtanak.”

4.3. Egy jobb jövőért dolgoznak – A Hazavárunk Alapítvány

Egy 2016-os szakmai konferencián, Kóka Ágnes az Add a Kezed Alapítvány munkásságát bemutató előadásában az alábbiaként fogalmazott: *„Ha valakit börtönbe zárnak, az nem csak az egyén problémája, ugyanúgy érinti a családját, feleségét, férjét, és kiemelten a gyerekeit.”*²¹

²¹ MIKLÓSI MÁRTA: A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere. *Iskolakultúra*, 2016 (5), 59.

A Hazavárunk Alapítvány²² segítő szakemberei is ezen gondolat mentén kezdtek el szervezni tevékenységüket. Az Alapítvány támogató munkássága arra az alapgondolatra épült, hogy míg a fogvatartottal történik reintegrációs célzatú foglalkozás a bv. intézetekben, addig a kint maradt családtagok – akik több fronton is megszenvedik (a legtöbbször családfő) kiválását a mikroközösségből – nem kapnak semmilyen támogatást. Hamar tapasztalták, hogy a kint maradt édesanyák a legeredményesebben a gyermekeiknek nyújtott foglalkozásokkal szólíthatók meg. „(...) erre a tapasztalásra szerveztük rá a Hazavárunk programot. A délutáni programokat kicsit a fonók hangulatához tudnám hasonlítani, amikor aztán tényleg minden szóba kerülhet. És ezekből a programokból alakulnak ki a hosszú távú együttműködések. (... sokakat hosszú évekig követünk és vagyunk mellettük.” – meséli Kovács Éva.

A szervezet a Váci Fegyház és Börtönben is aktívan jelen van, sokszor a fogvatartott apák azok, akik jelzik feléjük, hogy a kint maradt szeretteiknek segítségre lenne szükségük. Emellett a családfőkkel is együtt dolgoznak, számos foglalkozást kínálnak a számukra, ezek közül kiemelkedik a kézműves tevékenység, melynek eredményét a fogvatartottak kiküldhetik családjuknak. „Úgy tapasztaljuk, hogy ezek jó családerősítők, óriási hatással bírnak, hisz azt üzenik a kint maradt családtagok számára, hogy igen, pl. apa vagy a férjem gondolt rám, megcsinálta és azt is elintézte, hogy eljusson hozzám.” – teszi hozzá Kovács a programelem kapcsán.

A családfő kiválása hatalmas hiányt és hátrányt jelent a kint maradtak számára, amely leginkább anyagi nehézségekben érzékelhető, de az sem ritka, hogy a bűncselekmény elkövetése okán nem csak a fogvatartott, de az egész családja megbélyegződik²³ a közösség számára, hogy a bűnelkövetővel szembeni társadalmi előítélet áttérjed a családra. A gyermek viszont – bűnelkövetéstől függetlenül – szeretetkapcsolatban áll a fogvatartott családtaggal, így a társadalom általi elutasítást sem tudja mire vélni. Olyan út ez (a harag és a düh az emberek iránt), melyre rálépve megtörténhet, hogy a gyermek frusztrációja normaellenes cselekményekbe, bűnelkövetővetésbe torkollik. „A probléma az, hogy nem kap segítséget a kint maradt szülő a párja és a gyermeke kapcsolatának építéséhez, javításához (...)” – összegzi a tapasztalatokat Kovács, majd hozzáteszi: „A reintegráció egyik alapfeltétele a családi kötelékek megtartása, mert aki mögött nincs egy családi közeg, az nem a nulláról, hanem –1000-ról indul. Ha van családi közeg, akkor feltételezhetően van lakhatás. Ha nincs, akkor hajléktalanszállóról reintegrálódni kizárt. Úgy tapasztalom,

²² A Hazavárunk Alapítvány hivatalos weboldala, https://www.hazavarunk.hu/?fbclid=IwY2xjaWIr9kpleHRuA2F1bQIXMAABHQQwC4fLfNWFesnnHm_hKHTYtz4Ud1Hp24PYza0Yur0uzK-0ty8_d8VSn1A_aem_1FyZdyzLSuVVvqOvdYuWpA.

²³ GYÓRY CSABA: Címkezéselmélet. In: BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 169.

hogy ma Magyarországon az emberek nem a motiváció hiánya miatt nem tudnak reintegrálódni, hanem mert nincs támogatás (...).”

És bár a gyermekeket érő pszichés teherről a bebörtönzött szülő ‘elvesztése’ okán nem sok szó esik, az Alapítvány pártolja, hogy ezek a fiatalok – lévén ők is áldozatok – pszichológusi segítséget kapjanak. A kapcsolattartást is sokszor megsínyli a pénzhiány és a távolság, hisz főleg hosszútávú esetén nem tudja megoldani a család, hogy havonta több száz kilométert utazzon, vagy folyamatosan csomagot küldjön a büntetését töltőnek. *„Vidékről inkább levelek formájában keresnek meg bennünket, amikor is a levél írója rögzíti, hogy a családfenntartó börtönben van, a kint maradt hozzátartozók pedig voltaképp nyomorognak. Ilyen megkeresésekre szoktunk adománygyűjtéseket szervezni. Főleg a telek közeledtével konkrétan a túlélés forog kockán sok család esetén.”*

A hosszú tartamú szabadságvesztésre ítétekkel is bőven van tapasztalata az Hazavárunk munkatársainak, az évek alatt volt alkalmuk azonosítani a legfőbb problémákat, de azokat a területeket is, ahol a segítő szakembereknek érdemes lenne beavatkozniuk: *„Minél tovább van bent az adott személy, annál inkább érezhető a börtönszocializáció hatása. Ezt csak nehezíti, ha idősebb a szabadult, mert nem tudja felvenni a fonalat az elvárt tempóban. Megéli a kitaszítottságot, ahogy korábban is. Nem tud mit kezdeni a világgal és gyakoriak a szuicid gondolatok megjelenése is vagy az, hogy vissza akar menni a börtönbe. Abszolút jelen van a hospitalizáció. Volt olyan kliensünk, aki a szabadulás után kijelentette, hogy nem fog kint maradni, mert nem tud kint élni.”* – meséli Kovács Éva.

Az Alapítvány már 10 éve igyekszik olyan hely lenni a fogvatartottak gyermekei számára, ahol nem tabu a családtag börtönviseltsége, ahol igyekeznek rámutatni arra, hogy a bűnözés mint alternatív pénzkereseti lehetőség nem a helyes és főleg nem az egyetlen út a boldogulás felé. Azért dolgoznak, hogy elérjék, ne legyen normális a felnövekvő generáció számára, hogy szülője hosszú évekre börtönbe került vagy cselekményei okán ki-be jár a zárt intézetekből. Az interjúból az is kiderült, hogy az Alapítvány jelenlegi önkéntesei között most is van olyan, aki anno, mint segítségre szoruló gyermek került a látókörükbe.

Az Alapítvány jelenlegi tevékenységi köre meglehetősen sokrétű, a hajlandóság pedig megvan a szakmai megvalósítókban, hogy tovább terjeszkedjenek, hogy a váci intézet mellett máshol is aktívan jelen legyenek: *„(...) a jövőre nézve jó hír, hogy végre lett egy »főhadiszállásunk«, a VIII. kerületben, ahol kialakíthatjuk az irodánkat. Célunk, hogy önkénteseket verbuváljunk, szeretnénk megcélózni a fiatal szakembereket, a szakemberképzést.*

Emellett céljaik között szerepel, hogy a szakmai közbeszéd tárgyává tegyék a börtönbüntetésre ítélt gyermekek krízisintervenciójának szükségességét,

azt a szakemberi vágyat, hogy a bv. segítse a szülő-gyermek kapcsolattartást, és hogy a családi beszélők újra az intézetek mindennapjainak részei legyenek.

5. MEGOLDÁSRA VÁRÓ PROBLÉMÁK

A konzekvenciák levonása előtt érintem azon problémaköröket is, melyek általános és állandó jelleggel lengik körül a fogvatartottakon segíteni kívánó civil szervezetek tevékenységét.

A hazai civil szervezetek, illetve gyakorlatuk sajátossága (összevetve például a Nyugat-Európában tapasztaltakkal), hogy projektfinanszírozás mentén működnek. Nincsenek olyan állandó bevételeik, melyekre mindig építhetnek, programjaikra pályázati úton kell előteremteni a fedezetet. Ez egyfelől gátja a hosszú távú és biztos tervezhetőségnek a tevékenységüket illetően, másfelől tovább nyomatékossítja kiegészítő, eseti szerepüket. Ezt alátámasztja a BVOP civil szervezetekkel kapcsolatos értelmezése, vagyis, hogy olyan feladatokat vállalnak át az állam részéről, amelyek az igazgatásban felmerülő hiányosságokat pótolják ki. Somogyvári Mihály már 2013-ban arról beszélt, hogy bár a civil szervezetek szerepe felértékelődött a jóléti államok válságával, ám mindez számos problémához vezetett, melyek közül az előbbieken rögzítettek csak pár példa.²⁴

„A legnagyobb kihívás mindig is a pénztelenség volt, és most úgy tapasztaljuk, ez csak kulminálódott. Olyan nonprofit civil szervezet, aki nem egy látványos feladatkör mentén építette fel a szakmai hátterét, az a pályázatokon kívül máshonnan nem tud anyagi forrásokhoz jutni. Van adó 1%-ból befolyó támogatás, de ez a legnagyobb »marketingelés« mellett vagy annak ellenére is csupán pár tízezer forintot jelent éves szinten. (...) Mindig voltak nehézségek, de korábban legalább tartalékaink voltak. Mára ezt feléltük.” – írja körül jelenlegi helyzetüket Pósa Kornél. Emellett hozzátette, hogy alapvetően szemléletváltásra lenne szükség. Számos külföldi partnerük példáját követve úgy gondolják, hogy érdemes lenne nyitni új eszközök és programok felé: *„(...) remek, ha van olyan eszköz, amit eddig a bv. működőképesnek talál, de ennek nem kellene azt jelentenie, hogy új technikák, módszerek vagy eszközök nem működhetnének jól vagy jobban.”* Az Alapítvány, a bv. számára sem megkérdőjelezhető sikere és hasznossága abban rejlik, hogy a munkatársak folyamatosan továbbképzik magukat. *„Úgy hisszük, hogy nincsen egy olyan, minden más felett álló módszer vagy technika, amely minden kliensnél működik, amely mindenki számára hatékony. Ehhez kell egy nagyfokú nyitottság, ami ebből a rendszerből némiképp hiányzik, viszont az a mi sikerünket és a*

²⁴ MIKLÓSI 2016, 50.

bv. ilyen módú befogadását mutatja, hogy pár évvel ezelőtt a szegedi bv. létrehozva a saját felutasház programját, amely megvalósításában mi is aktívan részt vettünk.”

Mivel kevés a valódi sikertörténet, így kihívás támogatókat szerezni a különböző ötleteknek és programoknak. Vitathatatlan, hogy amikor választani kell X és Y szervezet között, hogy ki kapjon támogatást, ki projektjét finanszírozzák, akkor nagyobb eséllyel talál patronálóra egy olyan szervezet, melynek tevékenységi köre össz társadalmilag is erősen támogatott célt vagy célcsoportot szolgál. A fogvatartottak reintegrációjának segítése nem tartozik ebbe. Közös tapasztalása volt a megszólaltatott szervezeteknek, hogy sok civil kvázi számonkéri rajtuk tevékenységi körüket, pontosabban, hogy a bűncselekmények áldozatai helyett miért azok elkövetőit igyekeznek segíteni. Nem véletlenül kulcselem az interjúk kapcsán, hogy a társadalmi nyitottság, pontosabban annak fájó hiánya könnyen vissza tudja vetni a reintegrációs folyamatot, hisz kevés demotiválóbb faktor van a szabadult személy számára, mint amikor normalitás iránti próbálkozásai áttörhetetlen falakba ütköznek.

„Nagy társadalmi ellenállást érzünk már a saját szolgálatunk felé is, pedig mi nyilván csak a töredékével szembesülünk annak, ami a bűnelkövetőket sújtja.” – összesíti a tapasztalatokat Tarján Gabriella, majd így folytatja: *„Mint hívő ember, úgy látom, hogy hiába, a krisztusi szeretet hangoztatása, sajnos nem lehet mondani, hogy a keresztény gyülekezetek tárt karokkal várnák a szabadultakat. Ezért is tartom fontosnak, hogy a Mécses azon dolgozik, hogy már a börtönben közösséget építsen.”* Mindhárom szervezet tevékenységi körének közös eleme az érzékenyítés, igyekeznek rámutatni a sokszor évtizedes szabadságvesztés büntetések mögötti emberi történetekre. Ahogyan a Mécses elnöke igen érzékletesen megfogalmazta: *„(...) feladatunknak érezzük, hogy ablakot nyissunk a börtön falára, amin keresztül mindkét oldalról máshogy látni a világot.”*

A tanulmányban megszólaltatott szervezetek munkája nem tartozik a leglátványosabbak közé, tevékenységük mégis pótolhatatlan. Közös tapasztalás, hogy a bv. állományával szemben a civilek nyitottabban és befogadóbban tudják értékelni az apró sikereket. Mint amikor 54 évesen valaki először megy állásinterjúra több hónapos, tudatos felkészülés után.

6. A KUTATÁS LEGFONTOSABB KONKLÚZIÓI

Az interjúk tanulságát összefoglalva tehát mindenképpen árnyalható az a megállapítás, hogy a civil szervezetek, egytől-egyig kitiltásra kerültek a büntetés-végrehajtási intézményekből, mégpedig arra, hogy a jogvédő szolgáltatást nyújtani kívánó szervezetek kerültek tiltólistára, míg az ezzel nem foglalkozó civilek

nem fertőzött mikroközösség preventív erővel bírhat az újbóli bűnelkövetés ellenében, továbbá olyan szociális hálót, társadalmi tőkét jelenthet a társadalomba visszailleszkedni igyekvő személy számára, amely ennek okán „informális” úton juttathatja őt munkalehetőséghez vagy lakhatáshoz, melyek a reintegráció további alapvetői elemei. A bemutatott szervezetek közül a Hazavárunk Alapítvány és a Mécses Szeretetszolgálat munkatársai is azon dolgoznak (persze más-más eszközökkel), hogy már a szabadságvesztés büntetés alatt olyan civil támogatói legyenek a szolgáltatásukat igénybe vevő fogvatartottak számára, akik képesek lehetnek arra, hogy előítélet-mentes attitűdjükkel segítsék a szabadultat a törvénytisztelő útra lépni és ott is maradni.

Alapvetően egyik szervezet sem kínál munkalehetőséget vagy lakhatást a velük kapcsolatba kerülő szabadult számára, a Váltó-sáv Alapítvány esetén is csupán egy programelem a sok közül az igen korlátozott számban elérhető bérleményben történő elhelyezés. Nem célja a szakembereknek, hogy az adott személy helyett oldják meg annak problémáit, sokkal inkább a szociális munka mára tételmondatává vált gondolatával írható le tevékenységük, vagyis nem halat adnak az éhezőknek, hanem megtanítják őt halászni, voltaképp tehát képessé teszik arra, hogy saját sorsáért és további boldogulásáért érdemben dolgozzon, hogy kompetens felnőttként aktívan alakítsa az életét. Érdemes itt is kiemelni a korábbiakban már tárgyalt, összekötő jellegű, ún. „informális” kapcsolatok jelentőségét, vagyis amikor a szervezetek, tag ismertségi körük okán, képesek becsatornázni a szabadultat a munka világába vagy összekapcsolni őt azzal a jellegű segítséggel, amire épp szüksége van. A Váltó-sáv Alapítvány és a Mécses Szeretetszolgálat is képes betölteni ezt a típusú támogató szerepet.

Végül, mint szintén esszenciális elem, szólni kell a társadalom vissza- vagy befogadási képességéről is a reintegráció kapcsán. Társadalmi érzékenyítést mind a három szervezet aktívan végez, hozzátevé, hogy ezen lehetőségeik jelentősen csökkentek az utóbbi években. Ennek ellenére – a kutatásom alapján – továbbra is érzékelhető, hogy a társadalom számára a börtönviseltség olyan stigma, amely sok esetben minden egyéb emberi jellemvonást képes felülírni, nemritkán olyannyira, hogy magukon a szervezeteken kéri számon, hogy segítő tevékenységük kompetenciakörét miért fogvatartottakra és büntetésükből szabadultakra szabták a bűncselekmények áldozatai helyett.

IRODALOMJEGYZÉK

- BOLYKY ORSOLYA – SÁRIK ESZTER: Visszaesés vagy talpon maradás? *Börtönügyi Szemle*, 2021 (1), 9–21.
- BORBÍRÓ ANDREA: Bűnmegelőzés. In: BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 819–847.
- CZENCZER ORSOLYA – SZTODOLA TIBOR: *A büntetés-végrehajtási reintegrációs munka jogi és biztonsági vonatkozásai*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- PAMELA DAVIES – PETER FRANCIS – VICTOR JUPP: *Doing Criminological Research*. SAGE, 2011.
- GYŐRY CSABA: Címkezéselmélet. In: BORBÍRÓ ANDREA – GÖNCZÖL KATALIN – KEREZSI KLÁRA – LÉVAY MIKLÓS (szerk.): *Kriminológia*. Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 167–176.
- KOVÁCS MIHÁLY: A börtönlelkészek szerepe a Fogvatartási Ügyek Szolgálatának tevékenységében. *Börtönügyi Szemle*, 2021 (2), 9–19.
- LŐRINCZ JÓZSEF: A büntetés-végrehajtás civil kontrollja. *Belügyi szemle*, 2002 (2–3), 167–184.
- LUKÁCS KRISZTINA: *A szabadságvesztés végrehajtásának egyes független ellenőrzési formái*. Budapest, Patrocinium, 2021.
- TRAVIS J. MEYERS – KEVIN A. WRIGHT – JACOB TN. YOUNG – MELINDA TASCA: Social support from outside the walls: Examining the role of relationship dynamics among inmates and visitors. *Journal of Criminal Justice*, 2017 (4), 57–67.
- MIHÁLY ATTILA: A börtönök társadalmi felügyelete, avagy szükségünk van-e a nyilvánosságra? In: DEÁK FERENC – PALLO JÓZSEF (szerk.): *Börtönügyi Kaleidoszkóp. Ünnepi kötet Dr. Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Büntetés-végrehajtás Tudományos tanácsa, 2014, 122–132.
- MIKLÓSI MÁRTA: A büntetés-végrehajtási szervezet reintegrációs tevékenységeinek új rendszere. *Iskolakultúra*, 2016 (5), 48–62.
- MIKLÓSI MÁRTA: A civil szervezetek szerepe és helye a büntetés-végrehajtásban konferencia. *Börtönügyi Szemle*, 2016 (2), 113–117.
- PISTYÚR ANETT: A társadalmi visszaillesztés problémái. *Magyar Rendészet*, 2018 (3), 115–124.
- SZABÓ MÁTÉ: A katakombákból a professzionalizmus felé. A jogvédő civil szervezetek helyzete Magyarországon a rendszerváltás után. *Fundamentum*, 1997 (2), 124–127.